

ВИНИКНЕННЯ І РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ ЯК НАУКОВО ОБГРУНТОВАНОЇ СИСТЕМИ (ІСТОРИКО- ГЕНЕЗИСНИЙ АСПЕКТ)

Надія ОСТАПЧУК

В цій статті розглядається історія і перспективи розвитку профорієнтаційної роботи в світі і Україні.

Ключові слова: профорієнтація, історичний аспект профорієнтації, професія.

This article deals with the history and prospects of vocational work in the world and Ukraine.

Keywords: career guidance, vocational historical aspect, the profession.

Актуальність дослідження. Економічні реалії сьогодення такі, що вибір професій на рівні з отриманням загальноосвітніх знань є одним з найпріоритетніших завдань навчання учнів в загальноосвітніх навчальних закладах (ЗНЗ). Орієнтація на професію розглядається учнями тільки з економічної сторони, фінансової вигоди від отриманої професії, без будь-яких інших показників. Переважна більшість школярів, не задумуючись особливо, вже обрали собі професії і здійснюють попередню підготовку до обраної професії. Варто констатувати, що зараз серед досить популярних переважають саме професії з економічною складовою: менеджерів, юристів, економістів тощо. На жаль, престиж робітничих професій втрачений, а місць для навчання у вищих навчальних закладах (ВНЗ) технічного профілю майже стільки, скільки і абітурієнтів. Відтак, у кожного бажаючого є можливість отримати вищу освіту за обраним технічним напрямом. Профорієнтаційна робота в школах в останні роки (2002-2012 р.) проводиться на дуже низькому рівні.

Вже декілька десятиліть профорієнтаційна робота серед учнів проводиться не окремим предметом, як це було раніше, а на жаль, основні орієнтири розставляють представники мас-медіа, інтернет тощо. Проблема профорієнтації постає особливо гостро в останні 5 років у зв'язку з поглибленням світової кризи та великим відсотком безробітних, особливо серед молоді.

Основна мета вчителя та школи в цілому надавати професійні орієнтири молоді, навчати теоретичним основам вибору професії, виявити здібності та нахили, допомогти обрати професію за покликанням.

Мета статті. У цій статті маємо на меті в історичному аспекті розглянути, які завдання вирішувалися в школах протягом останніх десятиліть, визначити основні аспекти становлення профорієнтації як науки та окреслити перспективи для впровадження профорієнтаційної роботи в сучасній загальноосвітній школі.

Основна частина. Ми виходимо з таких поглядів, що профорієнтація, як засіб вибору виду занять, виникла дуже давно, ще з моменту поділу у первіснообщинному суспільстві людей за виконання певних видів робіт. Для виконання різних видів робіт потрібно було людині мати певні і конкретні особисті якості.

Окремі елементи професійної діагностики та відбору, як елементу профорієнтації, почали застосовувати ще у Стародавньому Вавилоні та Китаї приблизно у III тисячолітті до н.е. Зокрема, у Вавилоні проводили іспити випускників шкіл, що готували писарів. Вони мали показати свої здібності у вимірюванні полів, поділі майна, співах та грі на музичних інструментах, розбиратися в тканинах, металах, рослинах, а також знати всі чотири арифметичні дії. В Китаї схожим чином обирали на посаду чи на професію урядового чиновника. Пізніше виникли профвідбори у Давньому Єгипті – для навчання мистецтву жерців, у Спарті – виникла і успішно діяла система виховання воїнів, у Римі – система відбору та навчання гладіаторів [1].

Подібних прикладів існує багато, і якщо відносити профвідбір та профдіагностику до елементів системи професійної орієнтації то історія її виникнення налічує декілька тисячоліть.

Якщо розглядати профорієнтацію через призму суспільних процесів, які крім зазначених вище профвідбору та профорієнтації включають також профосвіту, профконсультацію та профадаптацію і виховання, то стане зрозуміло, що професійна орієнтація як осмислена, науково обґрунтована людська діяльність могла з'явитися значно пізніше, коли почали диференціюватися та інтегруватися окремі науки і напрямки діяльності.

Появою та розвитком **професійної орієнтації**, як науково обґрунтованої системи підготовки молоді до вільного і самостійного вибору професії, з урахуванням індивідуальних особливостей кожної людини та, враховуючи необхідність повноцінного розподілу трудових ресурсів в інтересах суспільства, можна вважати період середини 19 ст. – початку 20 ст., коли розпочався етап розвитку машинної індустрії. Цей період характеризувався підвищенням інтенсивності виробничих процесів, зростанням ролі спеціалізації і професіоналізації праці і вимушеною необхідністю здійснювати професійну підготовку величезних мас робітників. Тобто якраз в цей час і визначилася практична потреба в залученні робочої сили, її навчанні і розподілі на різноманітні трудові операції у відповідності до індивідуальних відмінностей та здібностей людей. Небувалий технічний прогрес на початку 20 століття посилив проблеми взаємодії людини і техніки, прискоривши гостроту розуміння того, що не кожен охочий може

управляти складними технічними приладами та обладнанням, а для цього необхідні окрім знань ще й певні здібності та вміння [2].

Основоположником наукового вивчення індивідуальних відмінностей вважається англійський вчений Френсіс Гальтон. Подальший розвиток цього напрямку пов'язується з тим, що в січні 1908 року в м. Бостоні почало роботу перше бюро профорієнтації молоді для здійснення допомоги підліткам у визначенні їх трудового життєвого шляху. Діяльність цього бюро прийнято вважати початком професійної орієнтації. Пізніше аналогічне бюро було відкрите у м. Нью-Йорку. В його задачі входило вивчення вимог, що пред'являються для людини різними професіями, більш повне та легальне вивчення здібностей школярів. Бюро вело свою роботу в контакт з вчителями, користуючись при цьому тестами та анкетами. Досвід діяльності цих бюро став широко поширюватися в США, Іспанії, Франції, Швейцарії і інших країнах.

Перша світова війна (1914-1918 рр.) викликала подальше розширення потреб у визначенні професійної придатності; вона вимагала прискореної підготовки осіб, що володіють потрібними для військової справи інтелектуальними та фізичними якостями. Тим самим було підготовлено підґрунтя для розгортання науково-дослідних робіт по тестових методах оцінки особистостей. В США створений перший варіант так званого групового тесту, який дозволяв швидко та точно оцінити придатність призовника до військової служби в різних родах військ.

Перша служба з пошуку роботи в царській Росії з'явилася в 1897 році, але тільки в роки Першої світової війни побідні заклади набули державного статусу. В цей же час видавалися журнали, де дозволялася до друку інформація про професійні навчальні заклади (наприклад, «Студентський альманах», «Адрес-календар»).

В Україні профорієнтаційна діяльність почала розгортатися в перші роки ХХ ст. Були зроблені ряд досліджень, що стосуються вибору професії для учнів, які вчать в різних за типами школах. У процесі цієї роботи було вирішено з'ясувати, які професії привертають найбільшу увагу, в чому причини, спонукачі молодих людей йти по тому або іншому трудовому шляху.

В радянській Росії проблеми праці, трудової підготовки, а в подальшому і професійної орієнтації були найважливішими темами марксистської ідеології. При ЦППі (Центральному інституті праці, відкритому в 1921 році за прямою вказівкою В.І.Леніна) була створена лабораторія, яка займалася питаннями профорієнтації. Проблемами профорієнтації також займалися у Всеукраїнському інституті праці (м. Харків), в лабораторії з вибору професії при психофізіологічному відділенні Казанського бюро НОП (Наукової організації праці), в Московському інституті професійних захворювань ім. Обухова і т.д.

У травні 1924 року з'явилася перша Лабораторія профконсультації, організована за ініціативою А.Ф. Кларка при Ленінградському інституті з вивчення мозку. Згодом у 1928 р. зорганізується Бюро по профконсультації в містах Свердловськ, Ростові-на-Дону, Брянську, Києві, Одесі. За період з 1930 по 1933 рр. було відкрито 47 Бюро профконсультації [3]. Зразу ж стали готувати профконсультантів. У школах питаннями профвідбору займалися педагоги. В 30-ті роки Центральна лабораторія з профконсультації і профвідбору ВЦСПС стала розробляти систему шкільної профорієнтації. В 1932 році створено штаб з координації досліджень проблем шкільної профорієнтації [3].

Таким чином у період НЕПу і на початку 30-х років ХХ ст., коли існувала відносна свобода вибору, профорієнтація активно розвивалася, як напрямок практичної діяльності учителів та педагогів.

Але під час сталінського тоталітаризму – профорієнтацію, реально пов'язану з проблемами свободи вибору, повністю заборонили.

Тільки з кінця 50-х років стали з'являтися перші дисертації з проблем шкільної профорієнтаційної роботи. В 60-ті роки організована група профорієнтації в НДІ теорії і історії педагогіки АПН СРСР. На жаль, через довгу перерву в розвитку профорієнтації, розробки з цього напрямку ще довго залишалися на досить примітивному рівні.

В роки брежневського правління профорієнтацію не забороняли, але рівень розробок ще знизився. В цей час на перше місце ставилися інтереси народного господарства чи обороноздатності країни, але ніяк не інтереси особистості.

І тільки з середини 80-х років минулого століття в країні стали визрівати потреби в суттєвих змінах даного напрямку у педагогічній спрямованій діяльності. В 1984 вийшла постанова ЦК КПРС «Основні напрями реформи загальноосвітньої і професійної школи», де особливу увагу приділяли трудовому навчанню і професійній орієнтації молоді. В подальшому в школах ввели курс «Основи виробництва. Вибір професії» [3].

В 1986 році створюється реальна державна служба профорієнтації молоді з перспективою подальшого вдосконалення. У 1987 році на території України створюються центри професійної орієнтації молоді у Києві, Львові, Миколаєві, Дніпропетровську, Кривому Розі, Херсоні, Одесі [4]. Таким чином, явний ріст свободи в суспільстві визвав різке відродження і розвиток шкільної професійної орієнтації як окремого напрямку в освітянській галузі.

На жаль, період активного розгортання профорієнтаційної роботи швидко закінчився з розпадом СРСР. Проблема почала просто ігноруватися більшістю освітніх чиновників. У зв'язку з переходом до ринкової економіки держава на найвищому рівні відмовилася від планування та гарантій у сфері освіти та працевлаштування громадян взагалі, що викликало безробіття та, як результат, створення центрів зайнятості, на які частково були перекладені функції профорієнтації молоді нарівні з дорослими людьми, які втратили

роботу та не могли знайти її за своєю спеціальністю. Враховуючи позитивний світовий досвід з використання професійної орієнтації як одного з ефективних засобів протистоянню безробіттю та рекомендації Міжнародної організації праці, Міністерство праці України в 1994 році прийняло рішення про створення Концепції державної системи професійної орієнтації населення. Ця концепція була схвалена Кабінетом Міністрів України, який згодом у 2008 році затверджує вже нову редакцію згаданої Концепції, а в 2009 році створюється міжвідомча Рада з питань профорієнтації населення та доручається відповідним міністерствам і установам, у межах своєї компетенції, вжити необхідних заходів щодо практичної реалізації завдань, які на них покладалися [4].

Під час реформування систем суспільного життя України: економічної, політичної, законодавчої, освітньої, – одним із найбільш важливих є реформування системи освіти: середньої, професійної, вищої [5].

Реформа професійної освіти неможлива без комплексного та направлено впровадження методів, прийомів та засобів профорієнтаційної роботи в навчальну діяльність вчителів середньої школи, насамперед вчителів технологій.

Висновки: Профорієнтаційна робота в Україні у своєму становленні пройшла складний і тернистий шлях, із злетами та спадами, які тривали від декількох років до десятиліть. Однак, з початком розвитку профорієнтаційної роботи були окреслені ті цілі та завдання профорієнтації, що й у вчених інших країн. На сьогоднішній день актуальність профорієнтаційної роботи серед молоді важко переоцінити, особливо вона має сприяти розвитку і активізації професійної освіти.

Школа має стати одним з найважливіших факторів у виборі професії учнем: діагностувати, консультувати, допомагати вибирати професію, адже вибір професії для кожної молодої людини – це вибір свого місця в житті, подальшого шляху навчання і праці.

На даному етапі розвитку профорієнтаційної роботи в ЗНЗ саме вчитель технологій має стати основним орієнтиром у виборі учнями професій. Вагомим досягненням є переорієнтація учнів на об'єкти самопізнання з метою реальної профдіагностики та профвідбору, підготовки до майбутнього оволодіння професією. Профорієнтаційна робота має слугувати меті – активізувати учня, сформувані у нього прагнення до самостійного вибору професії з урахуванням отриманих знань про себе, свої здібності і перспективи їх розвитку.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Сазонов А.Д., Симоненко В.Д., Аванесов В.С., Бухалов Б.И. Профессиональная ориентация учащихся /А.Д. Сазонов, В.Д. Симоненко, В.С. Аванесов, Б.И. Бухалов. - М.: Просвещение, 1988. – С. 11-12.
2. Лозниця В.С. Психологія і педагогіка: основні положення: Інавчальний посібник / В.С. Лозниця –К.: ЕксОб, 1999. - 304 с.

3. Пряжникова Е. Поучительная история о развитии профессионального самоопределения в России [Электронный ресурс] / Е. Пряжникова. – Режим доступа: <http://psyparents.ru/read/articles/2300>.

4. Авдеев. Л.Г. Професійна орієнтація: народження, становлення, розвиток/ Л.Г. Авдеев // Ринок праці та зайнятість населення. – 2010. – №2 – с.16-20.

5. Анісімов М.В. Теоретико-методологічні основи прогнозування моделей у професійно-технічних навчальних закладах: [монографія] / М.В. Анісімов – Київ-Кіровоград: Поліграфічне підприємство «Поліум», 2011. – 464 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Остапчук Надія Володимирівна – старший лаборант кафедри теорії та методики технологічної підготовки, охорони праці та безпеки життєдіяльності.

Коло наукових інтересів: проблеми професійної орієнтації на сучасному етапі розвитку суспільства.